OP REIS IN EIGEN STAD

EEN DAGJE RUSLAND IN ANTWERPEN

Inhoud

ANTWERPEN – RUSLAND 2

Kasteelpleinstraat 71: geen 'café Russe', maar toch Lenin op café … 3

Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken 3

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA) – kan realistische kunst de wereld redden? 4

Kloosterstraat, pleintje nabij de Riemstraat, standbeeld van Peter de Grote 5

Onze-Lieve-Vrouwetoren, – Groot bezoek – 'hoog' bezoek 6

060 Grote Markt, Stadhuis 6

Red Star Line Museum 7

Sint-Carolus Borromeuskerk – de jezuïetenkerk van weleer 8

Lange Nieuwstraat, Sint-Niklaasplaats 3-4, voorheen Poesjkin-Centrum - het bolleke als brug 9

Twaalfmaandenstraat 19, voorheen 'Le Cercle Russe' 9

Koninklijk Paleis 10

120 Rubenshuis 10

Meir 85, Osterriethhuis – solidariteit zonder grenzen 11

Meir 80-82, Koophuis Inno – Een portier met klasse 11

Centraal Station 12

Koninklijke Vlaamse Opera 13

Tot slot … 13

ANTWERPEN – RUSLAND

‘Een dagje Rusland in Antwerpen’? Dat lijkt vreemd! Het is inderdaad veel gemakkelijker om de band tussen Antwerpen en andere West-Europese landen na te gaan …, maar Rusland…

Deze contacten waren een stuk moeilijker omdat naar middeleeuwse normen Rusland bijna letterlijk de andere kant van de wereld was en bovendien vanuit Antwerpen moeilijk te bereiken. We mogen niet vergeten dat de belangrijkste transportwegen tot in de 19de eeuw waterwegen waren. Transport over land – met weinig verharde wegen en al bij al kleine karren – was bijzonder lastig. Het mag gek klinken, maar ook toen de schepen verbeterd waren en meer geschikt om de kustwateren te verlaten en grote zeeën over te steken, bleef Amerika gemakkelijker bereikbaar dan Rusland.

Het is pas vanaf de heropening van de Schelde in 1863 dat echt volwaardige economische en culturele banden tussen beide ontstaan.

Het was ook niet voor niets dat einde 19de eeuw het onderricht van het Russisch zoveel bijval genoot. Hoe heterogeen ook, de mensen uit het eens nog ruimere Rusland vormden hier ca. 1900, na de Nederlanders en de Duitsers, de derde grootste kolonie met een intens cultureel leven. Toch heeft dit zich nauwelijks weerspiegeld in het straatbeeld. Daarom zal deze wandeling met Russische verhalen des te verrassender zijn.

De Russische aanwezigheid in Antwerpen is ook vandaag niet onbelangrijk: zo’n 1600 inwoners hebben de Russische nationaliteit. Dit is zowat het dubbel van het aantal Amerikanen. Maar het voormalige ‘Rode Plein’ van Antwerpen, de concentratie van Russische handelszaken allerhande aan het Falconplein, is ook niet meer sinds de val van de Sovjetrepubliek. Daarom zal het des te meer ook zoeken zijn naar Russische producten.

En ‘de Russische beer’ hoef je in onze vermaarde Antwerpse Zoo ook niet te gaan zoeken. Deze gewone bruine beer werd enkel ten tijde van de Koude Oorlog als symbool van Sovjetmacht gehanteerd.

En laat het culinaire evenmin uw drijfveer zijn om met ons op stap te gaan, want van een eigen culinair aanbod is nauwelijks sprake, tenzij je denkt aan een Russische salade of een ‘café russe’, maar dan nog!

Ondanks dit alles vinden we voldoende sporen om u mee te nemen op een verrassend ‘dagje Rusland in Antwerpen’.

Kasteelpleinstraat 71: geen ‘café Russe’, maar toch Lenin op café …

Laten we onze wandeling beginnen met misschien een verrassing van formaat.
Anno 1911. Een Rus komt naar Antwerpen afgezakt: Vladimir Lenin.
‘Wie had dat kunnen denken?’, hoor ik u al denken…

Op uitnodiging van Russen die te Antwerpen gevestigd zijn, komt hij speechen over de verwarde politieke toestand in hun vaderland (met binnen de revolutionairen de tweespalt tussen bolsjewieken en mensjewieken). Hier, in het toenmalige café Corluy, houdt hij een revolutionaire toespraak voor een aandachtig publiek van 200 Russen en Letten.

In een onderonsje met zijn aanhangers die avond verklaart Lenin: “Antwerpen interesseert ons heel erg”. De reden was dat men vanuit de havenstad door de Russische zeelui verder propaganda kon voeren in het tsarenrijk zelf.

Naast politieke propaganda kwam Lenin naar de grote Russische kolonie in Antwerpen om geld in te zamelen voor de bolsjewistische pers (een jaar later richt Lenin de krant *Pravda* op (De Waarheid).

Toen hij die avond op 7 november 1911 ging overnachten in een onverwarmd kamertje bij de Russische tekenaar Anton Makarenko in de Stefaniestraat 4, had hij zelfs in zijn wildste dromen niet kunnen denken dat hij met zijn kleine partij zes jaar later de grote baas zou worden van heel Rusland en van de nieuwe Sovjetrepubliek.

Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken

Schildersstraat 41 – 2000 Antwerpen

Aan het Antwerpse Hoger Handelsgesticht (HHA) studeren einde 19de eeuw o.a. tientallen “étudiants russes”.

Het is aan deze Rijkshandelshogeschool dat ook het onderwijs van de Russische taal in een Belgische hogeschool werd ingevoerd; we spreken over anno 1897.

Het jaar daarop neemt in dit nieuwe sierlijke neorenaissancegebouw zijn intrek. In 1900 stijgt het jaarlijkse aantal afgestudeerden met Russisch paspoort tot 23.

De professoren voor het Russisch waren ook geboren Russen en omdat ze het zo goed hebben volgehouden in die 68 jaar dat de cursus gelopen heeft, zijn er slechts twee namen te melden. De eerste die hier in 1897 aan de slag gaat is Josif (Jozef) Taitsch uit Nikolajev. Zijn opvolger in 1937 is de Wit-Russische emigrant Sergej Kosman die zijn leeropdracht aan deze handelshogeschool vervult tot in 1965.

Sinds 1961 worden de cursussen ingericht door het huidige Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken.

Later wordt de cursus Russisch ook opgenomen in het studieprogramma van de Katholieke Vlaamse Hogeschool (afdeling Vertalers en Tolken; nu Katholieke Universiteit Leuven, Campus Sint-Andriesstraat).

Op de plechtstatige voorgevel van het instituut, aan de Schildersstraat, prijken de Vier Werelddelen. In die jaren rond 1900 mochten de Russische studenten en professoren zich gemakkelijker herkennen in ‘Europa’ dan dat dit na 1917 het geval was. En voor vele Antwerpenaren leek sindsdien ook Rusland, ofschoon zijn zwaartepunt op Europees grondgebied ligt, er eerder buiten te liggen.

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA) – kan realistische kunst de wereld redden?

Leopold De Waelplaats 1

Lenin, die weinig belangstelling had voor de kunst, vindt bij zijn eendaagse bezoek aan Antwerpen op 7-8 november 1911 wel wat tijd om niet alleen de haven, maar ook 'het Antwerpse museum' (voor Schone Kunsten) te bekijken. Het pastel '**Landverhuizers'** van Victor Hageman (begin 20ste eeuw) verwijst naar de mensen uit Rusland in deze stad. Hij schilderde donkere beelden van zware, boerse vrouwen met kommervolle en doodvermoeide gezichten, in exotische warme kleren en Russische hoofddoeken tot aan de ogen.

Het Museum werd geopend in 1890. Iets vroeger, in 1885, en iets later, in 1894, vinden er op de gronden ten zuiden van het Museum een **Wereldtentoonstelling** plaats. Honderden exposanten uit het Russische tsarenrijk nemen er aan deel.

Kloosterstraat, pleintje nabij de Riemstraat, standbeeld van Peter de Grote

Exact tweehonderd jaar eerder dan de revolutionair Lenin, was het een échte tsaar die in Antwerpen voet aan wal zette. Een grote voet overigens…

Ben je groot of ben je klein, als je naast Peter de Grote staat? Deze Russische tsaar was al tussen 2,05 en 2,11 m groot, maar het 2,55 m hoge bronzen standbeeld in de Kloosterstraat toont hem nog groter dan hij al was; een klassieke truc om iemand (of uzelf) indrukwekkend te doen overkomen. De aanleiding voor de plaatsing van dit beeld op deze pleintje is dat hij hier vlakbij, nabij de citadel (een grote) voet aan wal zette op 11 april 1717.

Als 'Verlicht despoot' heeft de man de *grote* verdienste om van Rusland een moderne staat te maken, met een open mind voor de Westerse cultuur en met extra aandacht voor wetenschappen. En natuurlijk heeft hij daarnaast ook de economische belangen van zijn land - efficiënter - behartigd. Daarvoor wilt hij o.m. de maritieme handel bevorderen. Na 1581 was voor West-Europa de dichtstbije Russische haven Archangelsk aan de Witte Zee, maar die was in de winter niet bereikbaar. Dankzij gebiedsuitbreiding aan de Oostzee kan Peter de Grote daar de stad Sint-Petersburg stichten en wil er de belangrijkste haven van maken. Daarom gaat hij op studiereis naar Nederland – toen dé zeevarende natie – om er scheepswerven te bezoeken. Er was ook heel wat scheepvaartverkeer tussen Sint-Petersburg en Nederland (in Sint-Petersburg was een heuse Hollandse wijk), maar met Antwerpen lukte dit niet. Dit had ook alles te maken met de zgn. Sluiting van de Schelde door de Nederlanders, waardoor Antwerpen minder goed bereikbaar was.

Zijn tweede reis is van lange duur: van december 1716 tot augustus 1717 en opnieuw verblijft hij een langere tijd in Nederland. Als een volslagen citytripper doet hij in de Zuidelijke Nederlanden enkele steden aan, waaronder Antwerpen. Naast de citadel bezoekt hij er vooral de barokke kerken, de voornaamste openbare kunstverzamelingen van die tijd.

Tegen de gevel van het pand **Kloosterstraat 11** hangt de **gedenkplaat van de Sint-Michielsabdij.** De straatnaam verwijst ook naar deze roemrijke norbertijnenabdij waarvan het terrein zich uitstrekte tussen de Schelde en deze straat. Abdijen hebben per definitie een gastenkwartier. Gedurende eeuwen bood dit klooster de chicste en ruimste logeerplaats van Antwerpen; er was nog geen Hilton… Vorsten die op bezoek waren, verbleven altijd hier; het gastenkwartier van deze abdij stond dan ook bekend als het 'Prinsenhof'. Ook Peter de Grote kwam hier in 1717 op logement, met een gevolg van 60 mensen.

Blijkbaar was hun verblijf ook niet erg sober. Het stadsbestuur, verheugt zich in de aanwezigheid van grote beroemdheden, en biedt de tsaar wijn aan. In de twee dagen dat ze hier verbleven, werden maar liefst 269 flessen rijnwijn soldaat gemaakt…

Het beeld van Peter de Grote kwam hier in 1998 op initiatief van de vereniging Art Group International, die na de val van de communistische Sovjetrepubliek de culturele banden met Rusland wil aanhalen. Een dergelijk kunstwerk van een tsaar kon hier uiteraard pas komen na de Sovjettijd, toen ook Leningrad opnieuw was omgedoopt tot Sint-Petersburg. Voor alle duidelijkheid: de naam van deze stad verwijst niet direct naar Peter de Grote, maar naar de patroonheilige van de stad, Petrus, de voornaamste apostel, weliswaar de naamheilige van de tsaar.

Omdat de Russische kunstenaar aan wie de opdracht aanvankelijk was toevertrouwd, Vladimir Soerovtsev, voortijdig sterft, bleef zijn project van een borstbeeld op een sokkel in de lade liggen. Men opteert dan voor Georgi Frangoeljan (° Tbilisi, 1945).

Achteraan op de sokkelplaat houden 4 putti een banderol met de naam "PETER DE GROTE". Daaronder leest men in het Russisch de historische aanleiding voor dit beeld. De Nederlandse vertaling staat vooraan langs de rand: "Hier zette in 1717 de Russische tsaar Peter De Grote voet aan wal." De figuur van de tsaar imponeert; de lange benen gespreid, de handen in de zij; de modieuze lange lokken tot

op de schouders, het hoofd licht geheven. In de linkerhand houdt hij een verfrommelde schets, waarop tot driemaal toe de initiaal 'P' te lezen staat. Zoals reeds gezegd, geeft de hoogte van 2,55 m bij een 'levensgroot' beeld van een al zo grote man, een vertekend beeld.

Men moet toegeven dat dit publiek standbeeld buiten proportie is als je bedenkt dat zijn bezoek aan Antwerpen in feite voor onze stad niets bijbracht; de betekenis van deze man voor Antwerpen was echt nihil en dus heeft hij zijn standbeeld *niet* 'verdiend'.

Het illustreert wél de vriendschapsband tussen Antwerpen en Rusland en je zou kunnen stellen dat het hulde brengt aan alle toeristen die van heinde en ver naar Antwerpen komen…

Onze-Lieve-Vrouwetoren, – Groot bezoek – 'hoog' bezoek

Handschoenmarkt

Wanneer Peter de Grote Antwerpen bezoekt in 1717 wil hij de hoogte van de toren nameten. Vandaag zeggen we dat hij 123 meter hoog is, maar in 1717 zei men dat uiteraard niet. Men mat toen nog in voeten – Antwerpse voeten. Want de maten verschilden van stad tot stad… De Antwerpse voet mat 28,50 cm; de Brusselse 27,50 cm (de Franse 32,50 cm). Voor de Antwerpenaar was de toren dus 432 voet hoog. Peter de Grote werd in zijn rijk geconfronteerd met hetzelfde probleem dat hier heerste, nl. dat maten van stad en streek verschilden. Vandaar dat hij een uniform maatstelsel heeft ingevoerd, zoals de Fransen eind 19de eeuw deden met het metriek stelsel. Als basis nam hij de "arshin", een armlengte, die gelijk is aan 71,12 cm. Hij zal dus ontdekt hebben dat de toren 173 arshin hoog is.

Peter de Grote zou samen met zijn adoptiefzoon, een Ethiopische jongen, de toren hebben beklommen en met behulp van een touw de hoogte hebben gemeten. Die Ethiopische stiefzoon - 'Abraham' heette hij - was niemand minder dan de overgrootvader van de beroemde Russische schrijver Alexander Poesjkin. Of deze Abraham hier inderdaad is geweest, is niet verifieerbaar. In 1717 (hij was toen ongeveer 24 jaar) studeerde hij in Metz. Wat dan wel voor het verhaal pleit, is dat hij bijzonder goed was in meetkunde en wiskunde…

Grote Markt, Stadhuis

Aan de gevels van het stadhuis zien we de vlaggen van alle landen die in Antwerpen een officiële vertegenwoordiging hebben. Dus ook de **vlag** van Rusland.

In het stadhuis werden vóór de Franse tijd **officiële gasten** ontvangen in de Staetcamere: de chicste zaal – nu omgevormd tot trouwzaal. Dat gold dus zeker voor Peter de Grote, die Antwerpen bezocht in 1717.

Wanneer tsaar Alexander I de stad in 1814 bezoekt, heeft de Staetcamere echter veel van haar oorspronkelijke luister verloren.

Sindsdien zijn hier geen Russische leiders meer op bezoek gekomen; wel personen die Rusland (of de Sovjet Unie) uitzendt als goodwill ambassadeurs, zoals Valentina Teresjkova, in 1963 de eerste vrouw in de ruimte. In 1966 bezoekt ze Antwerpen en wordt officieel ontvangen. Toen was ze ook al lid van de Opperste Sovjet. Ze zou in de hiërarchie opklimmen tot lid van het presidium van de Opperste Sovjet en van het centraal comité van de Communistische Partij.

Red Star Line Museum

Montevideostraat 3, 2000 Antwerpen

Via Antwerpen zijn heel wat **mensen uit Rusland** naar de Verenigde Staten van Amerika getrokken. We zeggen met opzet "mensen uit Rusland" en niet "Russen", omdat het merendeel van deze mensen Joden waren. De meesten van hen zijn hier met de trein vanuit Keulen aanbeland (zie Centraal Station). En veruit de meesten die de overtocht naar 'Amerika' hebben gemaakt, hebben dit gedaan met de vaste lijn Antwerpen – New York van de Red Star Line.

De meeste landverhuizers kochten thuis een **ticket** voor de hele reis: met de trein naar de emigratiehaven, het logement in de stad, het scheepsticket en de treinreis in Amerika naar de eindbestemming. Wie een ticket had, moest tijdens het verblijf in Antwerpen passeren bij een **emigratieagent**. Daar kregen de migranten hun scheepskaart en het ticket voor de treinreis in de Verenigde Staten. Ze konden hun bagage inleveren bij de agent, die ervoor zorgde dat ze op het juiste schip terecht kwam. Net voor de Eerste Wereldoorlog waren er in Antwerpen elf officiële emigratieagenten, die een vergunning hadden gekregen van het ministerie van Buitenlandse Zaken. De emigratieagenten in Antwerpen waren een schakel tussen de landverhuizers, de rederij en de vele onderagenten in de uithoeken van België en van Europa.

Anders dan in Hamburg en Bremen, de twee grootste Europese emigratiehavens, werden de **landverhuizers** in Antwerpen niet afgeschermd. Ze bewogen zich door heel de stad. De Antwerpenaren zagen de migranten dagelijks passeren, al hadden de meesten geen rechtstreeks contact.

Op de dag van het vertrek werden de landverhuizers begeleid naar de juiste kade: van de d'Herbouvillekaai in het zuiden, waar de schepen naar Engeland vertrokken, tot de Rijnkaai in het noorden, waar de Red Star Line aanlegde. Voor ze het schip opgingen moesten de passagiers een **medische controle** ondergaan. Die bepaalde of de migrant al dan niet aan boord mocht. Het medisch onderzoek vond plaats in gebouwen van de Red Star Line op de hoek van de Rijnkaai en de Montevideostraat. Al in 1850 legde de Belgische overheid een medische inspectie op om te verhinderen dat er op volle zee een epidemie zou uitbreken. Vanaf 1880 verstrengden de Verenigde Staten, en nadien ook Canada, hun immigratiebeleid en legden steeds bijkomende normen op voor Europese inwijkelingen. De Amerikaanse autoriteiten verplichtten een eerste onderzoek in de vertrekhavens. Ook moesten de rederijen alle bagage en reisgoed voor het vertrek ontsmetten. De rederij had er alle belang bij de procedure correct uit te voeren. Zieken aan boord betekende negatieve publiciteit en een dure quarantaineperiode in de aankomsthaven. Bovendien moesten scheepvaartmaatschappijen alle in Amerika afgewezen immigranten op eigen kosten repatriëren.

Een bijzondere en grote groep landverhuizers waren de **Joden**. Van de passagiers die voor 1914 met de Red Star Line de oceaan overstaken was 40 % joods. Voor Joden uit Centraal- en Oost-Europa was Antwerpen een populaire emigratiehaven. Ze trokken weg uit Oostenrijk-Hongarije, Litouwen, Wit-Rusland, Oekraïne, Bessarabië en Polen, weg van de armoede en de discriminatie, het antisemitisme en de pogroms.

De meesten kwamen naar Antwerpen met de trein via Duitsland, enkelen met de boot. Het aantal Joden dat naar Antwerpen afreisde steeg van 1.200 rond 1880 tot ongeveer 20.000 net voor de Eerste Wereldoorlog. Eenmaal in Antwerpen aangekomen, werden de migranten bijgestaan door joodse hulporganisaties, zoals Ezra.

Info
tel. 03 298 27 70
redstarline@antwerpen.be
Open: di –zo, 10-17 u.

Een anekdote. Irving Berlin en andere success stories

Op 14 september 1893 voer de Rhynland uit Antwerpen de baai van New York in. Op het dek bevond zich Moses Baline, een joodse slager, die met zijn vrouw en acht kinderen uit Tolochin in Rusland naar Amerika ging, de armoede en de verdrukking achter zich gelaten. De jongste van de kinderen, Israel, was vijf jaar oud. Hij groeide op in de huurkazernes van de Lower East Side, een sloppenwijk in Manhattan. Na de dood van zijn vader liep hij van huis weg en leefde enkele jaren op straat. In de amusementshuizen van de Bowery zoog hij alle muziek op die hij in het multiculturele New York te horen kreeg. Hij leerde piano spelen en kon aan de slag in de productiehuizen van de ontluikende Amerikaanse popmusiek. In 1907 publiceerde Israel Baline zijn eerste liedje en veranderde zijn naam in Irving Berlin. In 1911 werd *Alexander's Ragtime Band* de eerste hit in een lange reeks, met onder andere: *White Christmas, Cheek to Cheek en There's No Business Like Show Business*.

In de jaren 1920 speelde het orkest zijn nieuwste liedjes in de eerste klasse van de Red Star Line.

Sint-Carolus Borromeuskerk – de jezuïetenkerk van weleer

Hendrik Conscienceplein

Eigenlijk is dit het jezuïetenplein. De jezuïeten hadden hier hun voornaamste residentie. Begin 17de eeuw laten ze hier hun super barokkerk bouwen. Het embleem van de orde prijkt dan ook vol zelfbewustzijn geheel centraal op de voorgevel.

Bij zijn bezoek aan Antwerpen in 1717 heeft **Peter de Grote** de meest bezienswaardige aller Antwerpse kerken van toen met een bezoek vereerd. Hij is een van de laatste prominenten die de befaamde kerk met niet minder dan 39 plafondschilderijen van Rubens heeft bewonderd, want nog net vóór de fatale brand van 1718. Toen is de luister van deze 'marmeren tempel' grotendeels in de vlammen opgegaan.

De geleerde jezuïeten beschikten hier over een gigantische bibliotheek en daar wilde tsaar Peter de Grote ook een kijkje komen nemen.

De huidige Sint-Carolus Borromeuskerk heette oorspronkelijk – naar de stichter van de orde - de Sint-Ignatiuskerk. Maar in 1773 kreeg ze de naam van een andere (niet-jezuïeten)heilige. Waarom? Onder politieke druk in Frankrijk, Spanje, Portugal en Oostenrijk schaft de paus de jezuïetenorde af en hun bezittingen worden geconfisqueerd en publiek verkocht. Het waren de burgerlijke overheden die instonden voor de praktische uitvoering van de pauselijke beslissing en maar al te graag gingen zij over tot de confiscatie van de onroerende en roerende goederen van de zo rijke orde. Zo verdwenen de voornaamste kunstwerken – o.a. schilderijen van Rubens en van Dyck – van de Antwerpse jezuïeten naar Wenen.

Hoe kan het dat er nu nog altijd jezuïeten zijn, alhoewel de orde werd opgeheven in 1773? Dit hebben we o.a. te danken aan de Russische tsarina Catharina de Grote. Als Russin is deze tsarina haast als vanzelfsprekend Orthodox christen en dus niet gebonden aan de paus. Zij weigerde dan ook de pauselijke beslissing uit te voeren en zo bleven de jezuïeten in Rusland voortbestaan.

Toen in 1814 paus Pius VII de beslissing van zijn voorganger ongedaan maakte, waren er toch nog altijd een 500-tal (ex-)jezuïeten, en kon de orde heropleven, met dank dus aan de Russische tsarina!

Lange Nieuwstraat, Sint-Niklaasplaats 3-4, voorheen Poesjkin-Centrum - het bolleke als brug

De heilige Nicolaas is in Rusland een gevierd heilige, zo blijkt uit de namen van enkele tsaren. De heilige bisschop van Myra zit op de sokkel midden op deze stemmige binnenplaats. Hij is de patroonheilige van de 'meerseniers' of winkeliers. Die hadden hier hun godshuis met kapel - zeg maar - sociale huisvesting voor hun zieke en oude leden.

Sinds 1989 tot 20?? zetelde hier het Poesjkin-Centrum, genoemd naar de grote Russische dichter Aleksandr Poesjkin (1799-1837). Het was een twintigtal jaar de haard van het Russische cultuurleven in Antwerpen. Op de eerste verdieping vonden kunsttentoonstellingen, concerten, filmvoorstellingen en lezingen plaats en verkocht men Russische boeken.

Op het gelijkvloers lag het bekende 'Grand-Café Poesjkin'. Het meest bezienswaardige daarvan was een schildering over een ganse brede muur, met aan het ene uiteinde Antwerpen, gesymboliseerd door de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, en aan het andere uiteinde de kathedraal van Sint-Petersburg. Op de wijde zee daartussen voer een schip. Een mooiere voorstelling van de hernieuwde vriendschapsband tussen beide havensteden was moeilijk voorstelbaar.

Een bepaalde delegatie is aan die kleurrijke relatie zeker ook niet vreemd. In 1991 bezocht een Antwerpse delegatie, o.l.v. burgemeester Cools Sint-Petersburg. Eén van de deelnemers was Bernard Van den Bogaert, van brouwerij De Koninck. In heel Rusland was geen enkel bier te vinden die naam waardig, alhoewel er in Sint-Petersburg vier brouwerijen waren. De Koninck zette een joint-venture op met één van deze brouwerijen en begon daar degelijk bier te brouwen. Vandaar dat mensen die Rusland (en zeker Sint-Petersburg) bezochten in die tijd volop een variant op het fameuze Bolleke konden drinken.

Ondertussen is de activiteit van De Koninck in Rusland gestopt en heeft ook het Poesjkin-Centrum zijn activiteiten gestaakt. Helaas.

Twaalfmaandenstraat 19, voorheen 'Le Cercle Russe'

Het gebouw waar de Borzestraat [lijkt haast een steeg] of de onopvallende Twaalfmaandenstraat op uitgeeft is de Antwerpse beurs. Oorspronkelijk: 1531; in 1858 door brand verwoest; in 1872 heropgebouwd.

Aan de rechterzijde, nr. 19, was er in de Twaalfmaandenstraat in de jaren 1930 de migrantenvereniging 'Le Cercle Russe' gevestigd, met daarin o.a. de 'Bibliothèque Russe Léo Tolstoj'. In 1932 kwam de Russische schrijver Vladimir Nabokov hier een bloemlezing uit zijn verhalen voorlezen.

Koninklijk Paleis

Meir

Dit gebouw werd ook ontworpen door dezelfde architect als die van het Osteriethhuis: Jan-Pieter Van Baurscheidt de Jonge en dateert dus ook van midden 18de eeuw. Het was trouwens bestemd voor iemand van diezelfde familie Van Susteren.

Toen begin 18de eeuw Napoleon Antwerpen bezocht vond hij dit voor hem een geschikt optrekje en hij gaf de opdracht om het naar zijn smaak in te richten. Hij heeft hier echter nooit verbleven…

In mei 1814 namen de geallieerde troepen Parijs in en de Russische tsaar Alexander I dwong Napoleon om troonsafstand te doen. Op zijn terugweg, naar het Congres van Wenen – waar o.a. over het lot van de Zuidelijke Nederlanden werd beslist – bezocht tsaar Alexander I ook Antwerpen. Hij werd hier triomfantelijk ingehaald; hij genoot er een buitengewoon feestelijke ontvangst. En waar verbleef hij? In het stadspaleis dat Napoleon voor zich had laten inrichten. Symbolischer kon het moeilijk…

Nu is de benedenverdieping ingenomen door The Chocolate Line (van Dominique Persoone).

Rubenshuis

Wapper

Ook in Rusland beschouwt men Rubens als een toonaangevende schilder. De catalogus van de Hermitage in Sint-Petersburg telt 130 werken van Rubens: zowel schilderijen als tekeningen, van Rubens zelf of van zijn atelier.

In de Hermitage zien we de verhouding Zuidelijke – Noordelijke Nederlanden in het voordeel van deze laatste. Ze hebben er namelijk 408 werken van Rembrandt, al gaat het dan haast uitsluitend om etsen (en meermaals met verscheidene exemplaren en zeker ook verschillende staten). Hij etaleerde zich nu eenmaal als een ijverige etser.

Het wereldvermaarde museum telt 21 olieverfschilderijen van Rembrandt tegenover 42 van Rubens (waaronder ongeveer de helft olieverfschetsen...), naast nog veel werk van zijn atelier en zijn "school" (al blijft het vraag wat men met dit laatste precies wil bedoelen).

Enkele jaren geleden was er in het bijhuis van de Hermitage in Amsterdam trouwens een grote tentoonstelling met werken van Rubens, van Dyck en Jordaens (en aanverwanten). Van 17 september 2011 tot 16 maart 2012 ging in het Hermitagemuseum aan de Amstel een prachtige tentoonstelling door onder de titel ‘Rubens, Van Dyck en Jordaens – Vlaamse meesters uit de Hermitage van Sint-Petersburg’. Deze tentoonstelling richtte zich op de Vlaamse kunst van de zeventiende eeuw: een overzicht van 75 schilderijen en 20 tekeningen, waaronder talrijke meesterstukken van de groten uit de Antwerpse School en werken van bekende tijdgenoten.

In 2009 opende het beroemde museum van Sint-Petersburg een dependance in een voormalig verpleeghuis aan de Amstel, dat schitterend werd gerestaureerd. Per jaar worden er twee tentoonstellingen georganiseerd.

Meir 85, Osterriethhuis – solidariteit zonder grenzen

Na de Eerste Wereldoorlog krijgt Antwerpen te maken met weer andere **vluchtelingen uit Rusland**, meer bepaald de mensen van de hogere klassen die op de vlucht zijn voor het communisme dat sinds de Oktoberevolutie 1917 het er voor het zeggen heeft.

Vooraanstaande Antwerpenaren richten een hulpcomité op om deze mensen op te vangen. Een voornaam lid en stichter van dit hulpcomité is de familie Osterrieth.

Zij wonen in het prachtige stadspaleis in rococostijl, dat rond 1750 door architect Jan Pieter II van Baurscheit werd gebouwd voor een lid van de familie Van Susteren. De handelaarsfamilie Osterieth verwierf dit pas in 1874.

De familie Osterieth, als Duitsers, hadden het op dat moment zelf, zo vlak na de Wereldoorlog, ook niet zo gemakkelijk. Dat belette hen echter niet om oog te hebben voor de miserie van anderen. Het feit dat deze familie zich inzet voor vluchtelingen die in Antwerpen toekomen, mag dan ook beschouwd worden als een mooi staaltje van solidariteit.

Meir 80-82, Koophuis Inno – Een portier met klasse

Voor deze Russische vluchtelingen werd het leven hier helemaal anders… Zij moesten een gewone job zoeken. Een van hen dacht: ik zoek iets in het verlengde van het beroep in mijn vorig leven en op zijn 63 wordt hij **portier van de Inno**vation (nu 'Inno'; vóór WO I was hier het Duitse koophuis Tietz gevestigd, 'den Tits', maar in 1918 moest het van naam veranderen).

Voorheen was deze Rus de ceremoniemeester van de Russische keizerin-moeder. Toen een verbaasde landgenote hem daar zag, zou hij gezegd hebben: "Mijn hele leven heeft men voor mij de deur opengedaan. Het is tijd dat ik ze nu opendoe voor anderen." Je zou ook kunnen stellen dat hij die de deuren opende voor keizers, nu de deur opende voor klanten… maar zijn die ook niet een beetje 'koning'?

Centraal Station

Koningin Astridplein – De Keyserlei

Vanaf de **Teniersplaats** kunnen we twee gebouwen zien die we met Rusland in verband kunnen brengen. Ten eerste het Centraal Station. Via dat gebouw en zijn voorganger – dit gebouw dateert uit 1905 – zijn heel wat mensen uit Rusland Antwerpen binnengekomen. We zeggen met opzet "mensen uit Rusland" en niet "Russen", omdat het merendeel van deze mensen **joden** waren. En het merendeel kwam enkel naar hier met de bedoeling om de oversteek te maken naar de Verenigde Staten van Amerika.

Op het einde van 19de eeuw woonde 40% van de joodse wereldbevolking aan de west- en zuidgrens van Rusland en in wat nu Zuid-Polen is (Galicië – toen deel van Oostenrijk-Hongarije). Door de enorme bevolkingstoename in Europa in de loop van 19de eeuw ontstond er overbevolking en in zo'n situatie worden minderheidsgroepen weggeduwd: de joden werden vervolgd. Dit bracht een grote exodus op gang.

Veel van deze joden kwamen naar Antwerpen. Dit kunnen we verklaren door verschillende troeven die Antwerpen had. Er was de goede bereikbaarheid via de spoorweg vanuit Keulen, zowel via de lijn over Luik en Brussel, als de zgn. IJzeren Rijn over Lier, Geel, Roermond. En vanuit Keulen lag het hele spoorwegnet naar Oost-Europa open. Er is de vaste verbinding vanuit Antwerpen met de Verenigde Staten dankzij o.m. de Red Star Line. En bovendien ligt Antwerpen in België, sinds de 19de eeuw één van de meest geïndustrialiseerde landen van de wereld, maar belangrijker: met een zeer liberale grondwet.

De landverhuizers kwamen per trein in het **station** aan. Tot 1904 was dat het houten Oost-Station op het huidige Koningin Astridplein. Nadien arriveren de treinen in de nieuwe prachtige Middenstatie. De meeste migranten hadden er bij hun aankomst in Antwerpen al een lange tocht opzitten. Ze bleven slechts enkele dagen in de stad om dan door te reizen.

De migranten verbleven in **logementshuizen** in de buurt van het station, in de Lange Kievitstraat, de Statiestraat en de Breydelstraat, of dicht bij de kaaien, in het oude stadscentrum. Antwerpen telde veel hotels en logementshuizen: van miezerige vuile slaapplaatsen tot dure luxehotels. Officieel konden een kleine vierduizend emigranten tegelijkertijd in de stad logeren.

Heel wat van de Russische joden die hier aankwamen, zijn dus verder gereisd met de Red Star Line (zie Museum Red Star Line). Maar er zijn er ook **heel wat joden hier gebleven**.

Stilaan ontstond in de straten rond het station een **joodse wijk**. Velen vonden werk in de toen nog jonge diamantsector, als handelaar of als arbeider.

In het begin van de 19de eeuw waren er in Antwerpen niet meer dan 200 joden (van Portugese afkomst meestal). In 1900 waren er al 8.000; net voor W.O.I 15.000 en in 1927 (vóór de machtsovername van het nazisme in Duitsland) 35.000. Zij domineren dan ook de diamanthandel, wat men kan begrijpen. Diamant is de handigste broodwinning voor een vervolgd volk: je steekt heel je handel in je broekzak en je bent weg van de ene dag op de andere… (Nu zijn het de Indiërs die de diamant domineren).

Koninklijke Vlaamse Opera

Frankrijklei

Vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw was de R**ussische muziek en het Russische ballet** hier bijzonder populair. Ik bespaar u de namen van alle toen beroemde muzikanten, zangers en zangeressen, dansers en danseressen die hier hebben opgetreden en waarvoor men blijkbaar storm liep.

We vermelden wél het groot galaconcert met Russische artiesten in 1922 ten voordele van hongerlijdende kinderen in Rusland. In het KVO-balletgenootschap dat een jaar later werd opgericht, dansten in het interbellum meer dan tien Russische emigranten. Twee van hen, Sonia Korty (1923-'29) en Kanski Katsjoerovski(1932-'34 en 1958-'62) werkten hier als balletmeesters en bepaalden in grote mate de choreografische tradities van de Vlaamse Opera. Op deze scène verschenen voor en na Wereldoorlog I bekende Russische zangers en zangeressen, eerst emigranten, daarna ook artiesten uit de Sovjetunie. Sinds 1933 trad de bariton Georgi Joerenev jarenlang aan de KVO op als gastsolist in vele opera's.

Toch kent u mogelijk **Sergej Prokofjev** van het muzikale sprookje Peter en de Wolf. Hij was ook een begenadigd pianist en heeft hier in de jaren '20 en '30 verschillende concerten gegeven. **Igor Stravinski** kwam hier een orkest dirigeren.

Het meeste succes hadden de zgn. *Ballets Russes*. Dit was een spectaculair en vernieuwend balletensemble geleid door Sergej Djagilev. Hij was zelf geen choreograaf maar wist wel zeer goede dansers en danseressen aan te trekken, zoals Anna Pavlova en Vatslav Nijinski.

Tot slot …

Rusland mag dan voor ons mentaal nog steeds wat vér liggen en de direct zichtbare aanknopingspunten met Rusland in het Antwerpse eerder schaars ..., toch kan de liefde tussen beide rustig verder groeien. Die hoeft echter niet altijd 'via de maag te passeren', zoals men gemakkelijk zegt. Muziek vermag immers misschien nog meer, véél meer om op elkaars golflengte te komen…

Van zachte viool tot daverend klanken van Tsjaikovski.